

τῶν μαθητῶν εἰς τὴν παρατήρησιν ἐν γένει καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν αὐτοπαρατηρησίαν, τὴν πρώτην ταύτην καὶ πασῶν σπουδαιοτάτην πηχὴν πάσης ψυχολογικῆς ἐρεύνης. Κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ τελευταίου ἔτους ἀριστον θὰ ἦτο, ἂν τὰ συναχθέντα ψυχολογικὰ διδάγματα ἐτύγχανον βαθυτέρας φιλοσοφικῆς ἐπεξεργασίας. Αἱ χάριν τῆς διδασκαλίας ταύτης διατεθησόμενα ὥραι δύνανται νὰ ληφθῶσι ἐν μὲν τῇ τελευταίᾳ τάξει ἐκ τῶν 4 ὑπὸ τοῦ προγράμματος ὀριζομένων χάριν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει. Ἐν δὲ τῇ προτελευταίᾳ τάξει ἀνά μίαν ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ἐκ τῶν νέων ἑλληνικῶν. Καὶ τὴν προσθήκην ὥρων χάριν τοῦ μαθήματος τῆς ψυχολογίας θεωροῦμεν πολὺ προτιμοτέραν τῆς ἐπανόδου τῶν λατινικῶν, τὰ ὅποια καθ' ἡμᾶς ὀρθῶς ἐγένοντο προαιρετικά. Αὕτη δὲ θὰ ἀποβῆ ἐπιβλαβής, ἔάν μάλιστα γίνῃ εἰς βᾶρος τῶν φυσικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ ἑλληνικοῦ γυμνασίου ἔχει πολλὰς ὥρας φιλολογικῶν μαθημάτων, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει καὶ τῶν ξένων γλώσσων, ὥστε μηδεμίαν νὰ ἐπιτρέπεται πλέον νέα προσθήκη τοιούτων μαθημάτων εἰς βᾶρος τῶν μαθημάτων ἐκείνων, ἅτινα καὶ ἡ ἐποχὴ, ἐν ἣ ζῶμεν, ἀδυσωπήτως ἐπιβάλλει εἰς π ἄ ν τ α πεπαιδευμένον καὶ ἰσχυρὸν ἅμα καὶ ἀναγκαιὸν ἀντίρροπον εἶναι τῆς ἱστορικῆς—φιλολογικῆς παιδείσεως.

Τοιαύτη διδασκαλία τῆς ψυχολογίας καὶ εἰς βαθυτέραν κατανόησιν τῶν συγγραφέων, τῆς ἱστορίας καὶ τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων θὰ ὀδηγῆ καὶ εἰς ἀρτιωτέραν τοῦ κόσμου ἐν γένει ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν αὐτογνωσίαν, ἥτις καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν ὑγείαν εἶναι πολὺτιμος καὶ εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως, περὶ τῆς ὁποίας νῦν ὁ λόγος.

γ) Πορίσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως.¹

Μέχρι πρὸ ὀλίγου ἡ εὕρεσις τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἔξω αὐτοῦ ἐζητεῖτο διὰ τῆς πειραματικῆς μεθόδου· ἐξητάζετο δηλαδή, ἂν τις ἔχη τὰς ἰδιότητας, αἰ-

1. Τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἐκτιθέμενα στενῶς συνδέονται πρὸς τὰ ἐν

τινες κρίνονται αναγκαῖαι εἰς τὴν ἀσκήσιν ἐπαγγέλματός τινος, ἐκάστοτε ὠρισμένον.¹

Ἄλλ' ἡ φύσις τοῦ πειράματος ἀπαιτεῖ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς ἐξεταζομένης ἐκάστοτε ἰδιότητος ἀπὸ τῆς ὅλης ψυχικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἐν γένει βίου, ἀποτελοῦντος ὡσαύτως ὅλον τι ἀδιάσπαστον.

Διὰ δὲ τοῦτο ἡ διὰ τοῦ πειράματος μόνον ζήτησις τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως ἀπέβαινεν ἀτελής, ὡς ἐμφαίνεται ἀκριβέστερον ἐκ τῶν ἐξῆς:

Ἡ κλίσις εἰς τι ἐπάγγελμα διορίζεται ὑφ' ὅλης τῆς ψυχικῆς ἅμα καὶ σωματικῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἄθροισμα ἰδιοτήτων τινῶν, ἀλλὰ καὶ τι πλεον, ἔνδοθεν προερχόμενον καὶ προσδίδον ἰδιάζουσαν μορφήν εἰς τὸ ἄθροισμα ἐκεῖνο, καὶ ἐάν—ὅπερ δυσχερέστατον—ἤθελον ἐξευρεθῆ καθ' ἑαυτὰς πᾶσαι αἱ ἰδιότητες. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τι ἀπλῶς σύνθετον, οἷον πᾶν ἀψυχον πρᾶγμα. Τοῦτο μὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῆ χημικῶς εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ νὰ συντεθῆ πάλιν. Ἄλλ' ὁ ζῶν ἄνθρωπος ἐν γένει καὶ πᾶν πραγματικὸν ψυχικὸν φαινόμενον εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποβληθῆ εἰς πραγματικὴν ἀνάλυσιν· ἡ δὲ θεωρητικὴ ἀνευρίσκει μὲν ἴσως πάντα τὰ στοιχεῖα, ἅτινα πάντοτε εἶναι πολλά², ἀλλὰ πλὴν αὐτῶν καὶ ἰδιαιτέραν ἐκάστοτε μορφήν καὶ ἰδιάζουσαν τάξιν, αἱ ὁποῖαι διαφέρουσι τῆς μορφῆς καὶ τῆς τάξεως, ὡς

τῶ ἀμέσως προηγηθέντι ἐκτεθέντι· ἀλλ' ὁ χωρισμὸς ἐκρίθη ἀναγκαῖος χάριν μείζονος σαφηνείας καὶ ἵνα περιληφθῶσι καὶ οἱ τὴν σχολικὴν φοίτησιν πέρατώσαντες.

1. Τῆς ἐννοίας τῆς κλίσεως ἀποκλειόμεν πᾶσαν ἐπιπολαίως γινομένην προτίμησιν ἐπαγγέλματός τινος ἐκ λόγων ἐξωτερικῶν· ὑπάρχουν π.χ. νέοι προτιμῶντες τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα, διότι συγγενῆς τις ἐγένετο ἀνώτερος ἀξιώματικός ἢ διότι ἰσχυρῶς ποθοῦν νὰ ἐπιδεικνύονται κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετάς· κατὰ βῆθος ὁμῶς κρινόμενοι τοιοῦτοι μέν πολλοὶς ἤθελον ἀποδειχθῆ, ὅ τι στεροῦνται τῶν γνησίων ἀρετῶν τοῦ στρατιωτικοῦ, οἷον τῆς γνησίας ἀνδρείας κ.τ.τ.

2. Ἴδε Driesch—Καλλιᾶφα, Θεμελιώδη προβλήματα τῆς Ψυχολογίας σελ. 31 καὶ ἐξῆς.

ἔχουσι τὰ στοιχεῖα καὶ καθ' ἕκαστον λαμβανόμενα καὶ ἀπλῶς ἀθροιζόμενα. Ἡ ἰδιάζουσα δὲ μορφή καὶ τάξις κάμνουν πᾶν ψυχικὸν γεγονός, ἐπομένως καὶ τὴν κλίσιν, ἀδιάσπαστον ὁλόγητα.

Διὰ τοῦτο, ἐὰν διὰ τοῦ πειράματος καταδειχθῇ, ὅτι τις ἔχει ἰδιότητα ἢ ἰδιότητάς τινας προσφόρους εἰς τι ἐπάγγελμα, τοῦτο οὐδαμῶς μαρτυρεῖ, ὅτι οὗτος ἀναγκαίως ἔχει τῷ ὄντι τὴν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἀπαιτουμένην γενικὴν κλίσιν. Ἐὰν δὲ οὗτος ἀπὸ τῆς καταδείξεως τῆς ὑπάρξεως ἰδιοτήτων τινων ὀρμώμενος ἀσπασθῇ ἐπάγγελμά τι, εἶναι πολλάκις ἐνδεχόμενον ἄλλαι ἰδιότητες βαθύτεραι καὶ δυσσεύνητοι καὶ ἡ ὅλη ἐν γένει ψυχικὴ σύστασις νὰ ἀντίκεινται πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἀποτύχη περὶ τὴν ἀσκήσιν αὐτοῦ ἢ καὶ νὰ ὑποστῇ ἰσχυρὰν διαταραχὴν ἕνεκα τῆς ἀπωθήσεως ἰδιοτήτων, αἵτινες ὡσαύτως ἀπῆλθον ἀσθενέστεραν ἢ ἰσχυροτέραν συνειδητὴν καλλιέργειαν. Ἄς ὑποθέσωμεν π.χ. ὅτι τις ἐξετασθεὶς εὐρέθη ἔχων τὰς εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὁδηγοῦ αὐτοκινήτου προσφόρους ἰδιότητας, ἀρτίαν καὶ ὀξεῖαν ὄρασιν, εὐκινήσιαν, ἀταραξίαν πρὸ τῶν κινδύνων κλπ. Ἄλλ' ὁμως ἐν τῇ πράξει ἀποτυγχάνει οὗτος· διότι εἶναι φίληρις, μέθυσος, δὲν κρατεῖ ἐν γένει ἑαυτοῦ, εἶναι ψεύστης, ἀναξιόπιστος κ.τ.λ. Ἡ δυνατὸν νὰ ἔχη τις τὰς θετικὰς ἐκείνας ἰδιότητας, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἄλλας ἰσχυροτέρας, ὅσον καλλιτεχνικὰς ἢ ἐπιστημονικὰς, ἢ χειρωνακτικὰς, αἵτινες καταδικαζόμεναι εἰς πλήρη ἀπώθησιν διαταράσσουν τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν. Εἶναι δὲ γνωστὸν, πόσον βλαβερὰ ἀπεδείχθη ἡ καταδίκη πλείστων ἐργατῶν εἰς τὴν ἐπὶ πολλάς καθ' ἡμέραν ὥρας ἐκτέλεσιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς περιορισμένης ἀσχολίας, δι' ἣν εἶχον ἀρχῆθεν ἰσχυρῶς ἀνεπτυγμένην μερικὴν ἰκανότητα.

Καὶ τούναντίον δὲ πολλάκις συμβαίνει. Ἡ μὲν πειραματικὴ δηλαδή ἐξέτασις νὰ καταδείξη τὴν ἀνυπαρξίαν ἀναγκαίων τινων εἰς τι ἐπάγγελμα ἰδιοτήτων, ἀλλ' ἡ καθόλου ψυχικὴ σύστασις νὰ εἶναι οὕτω πρόσφορος εἰς αὐτό, ὥστε νὰ ἐξουδετερωκονται αἱ ἐλλείψεις καὶ νὰ παράγωνται ἔργα ἀξιολογώτατα.

Κλασικά περί τούτου παραδείγματα ἔχομεν τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Μπετχόβεν. Ὁ μὲν Δημοσθένης τραυλὸς καὶ δειλὸς πρὸ τοῦ πλήθους ὧν ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων· ὁ δὲ Μπετχόβεν κωφὸς παρήγαγε τὰ μέγιστα τῶν μουσικῶν ἔργων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἀπὸ τοῦ Ἄντλερ ὀρμηθεῖσα ἀτομικὴ ψυχολογία ἐρμηνεύει τὰ γεγονότα ταῦτα διὰ τοῦ συναισθήματος τῆς μειονεξίας· ἰσχυρίζεται δηλαδή, ὅτι ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Μπετχόβεν ἔχοντες τὸ συναισθημα, ὅτι μειονεκτοῦν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κατὰ σπουδαίαν τινὰ ἰδιότητα, προσεπάθησαν καὶ κατῴρθωσαν νὰ ἐξουδετερώσουν ἐκεῖνος μὲν ἀμέσως, διὰ τῆς προσκλήσεως τῆς ἐναντίας ἀρετῆς, τὸ ἐλάττωμα, δ εἶχε, αὐτὸς δὲ ἐμμέσως διὰ τῆς ἰσχυροτέρας ἀναπτύξεως ἄλλων ἰδιοτήτων. Ἄλλ' ἢ ἰσχύρισις αὕτη εἶναι ἄτοπος καὶ κάπως κωμικὴ· διότι, ἂν ἦτο ἀληθὴς, ἔπρεπε πᾶς τραυλὸς νὰ γίνεταί ῥητωρ καὶ πᾶς κωφὸς μουσουργός. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἡ κλίσις εἰς τὸ ἔργον τοῦ ῥήτορος καὶ ἡ εἰς τὸ τοῦ μουσουργοῦ, ὡς καὶ ἡ εἰς πᾶν ἐπάγγελμα, εἶναι τι πολλαπλοῦν ὅλον καί, ἐάν ποτε ἔλλειπῃ τι ἐκ τοῦ ὅλου τούτου, εἶναι δυνατόν τὸ ὑπάρχον, ἐάν εἶναι ἰσχυρόν, νὰ ἐξουδετερώσῃ ὅλως τὴν ἔλλειψιν. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται εὐκόλως καὶ τὸ σύνηθες φαινόμενον, ὅτι πολλάκις ἀνθρώποι μὴ ἔχοντες ὀξεῖαν τὴν ἀκοὴν συναισθάνονται βαθύτερον καὶ ἐπιδιώκουν προθυμότερον τὴν ἀκρόασιν καλῆς μουσικῆς ἄλλων ὀξυτέρων ἔχόντων τὴν ἀκοήν.

Εἶναι δὲ πρὸς τούτοις ἐνδεχόμενον κατὰ τὸν χρόνον τῆς διὰ τοῦ πειράματος ἐξετάσεως νὰ μὴ ἐκδηλώνεται ἢ ὅλως ἢ ἐν μέρει μεγάλῳ ἰδιότητι τις ἀρχῆθεν ἰσχυρὰ ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτου ἐπηρείας ἀπωθημένου τινὸς συμπλέγματος. Εὐνοϊκὸν ὅμως περιβάλλον ἢ ἡ ἐπέμβασις ἐμπείρου ψυχολόγου βραδύτερον αἶρει τὰ κωλύματα καὶ οὕτως ὁ διὰ τοῦ πειράματος κριθεὶς ἀνίκανος νὰ ἀποβῆ λίαν ἱκανὸς εἰς τό, περὶ οὗ ἐγένετο ἡ ἐξέτασις, ἐπάγγελμα.

Τελευταῖον ἢ διὰ τοῦ πειράματος ἢ διὰ τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως βεβαίωσις τῆς ὑπάρξεως ἰδιότητος τινος ἐπιδέχεται πολλάκις πολλάς ἐρμηνείας. Ἐάν π.χ. παρὰ τινι καταδειχθῇ

υπάρχουσα Ισχυρά ἢ προθυμία εἰς τὸ βοηθεῖν τὸν πλησίον, δὲν ἔπεται ἐντεῦθεν, ὅτι οὗτος πάντως εἶναι ἰκανὸς νὰ ἀσκήσῃ ἐπιτυχῶς ἐπάγγελμά τι εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν ἀναφερόμενον· διότι δυνατόν ἢ ἰδιότης αὕτη νὰ πηγάζῃ ἐκ περιεργείας ὠθούσης εἰς τὴν γνώσιν τῆς οικονομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς καταστάσεως τοῦ πλησίον· δυνατόν νὰ προέρχεται ἐκ πονηρῶν διαλογισμῶν ἢ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀποφυγῆς ἀνιαρᾶς μονοτονίας καὶ τῆς εὐρέσεως διασκεδαζούσης ἀσχολίας ἢ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἰκανοποιήσεως, ὅτι ὄχι μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πάσχουν. Ὡσαύτως, ἵνα καὶ δεῦτερον παράδειγμα εἴπωμεν, ἢ μετὰ πείσματος ἐμμονὴ εἰς γνώμην τινα ἐνδέχεται νὰ προέρχεται ἢ ἐκ μεγάλης πνευματικῆς νωθρότητος ἢ ἐκ γενικῆς ἀνικανότητος τοῦ προσλαμβάνειν νέας ἰδέας ἢ ἐκ βαθυτάτης ἐλλόγου πεποιθήσεως. Εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθοῦς αἰτίας ἀναμφιβόλως βοηθεῖ κυρίως ἢ ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς προελθοῦσα πρακτικὴ ψυχολογία. Τρίτον δὲ παράδειγμα ἔστω ἡ ὀξύτης τῆς ὁράσεως, ἣτις εἰς πολλὰ ἐπαγγέλματα εἶναι ἀναγκαία, οἷον εἰς τὸν βιολόγον, εἰς τὸν ἀστρονόμον, εἰς τοὺς ὀδηγοὺς ὀχημάτων κλπ.

Λαμπρῶς δὲ μαρτυροῦν περὶ τῶν ἀτελειῶν τῶν πρὸς εὐρεσιν τῆς κλίσεως πειραματικῶν ἐρευνῶν καὶ αἱ ἐρευναι τῆς νοημοσύνης τῶν παιδίων. Ἐπειδὴ αὕτη ἐξετάζεται πειραματικῶς διὰ τῶν καλουμένων ψυχολογικῶν κριτηρίων (tests) κατ' ἀνάγκην ἀποκεχωρισμένη ἀπὸ τῶν ἄλλων ψυχικῶν λειτουργιῶν, τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τούτων κατὰ κανόνα δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰ πραγματικά τῶν μαθητῶν ἐπιτεύγματα εἰς τὰ σχολικὰ μαθήματα· διότι εἰς ταῦτα συντελεῖ καὶ ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ σύμμετρος τῆς προσοχῆς συγκέντρωσις καὶ ἡ ἀμύλλα κ.ἄ. Αἱ ἰδιότητες δὲ αὗται τοῦ χαρακτῆρος δύνανται νὰ ἐξουδετερώσουν ἄλλας ἀδυναμίας τοῦ νοῦ.

Τὰς ἀτελείας τῆς πειραματικῆς μεθόδου τούτων ἐνεκὰ ἀνομολογοῦν καὶ τινες τῶν κυρίως εἰς ἀκμὴν προαγαγόντων αὐτὴν ψυχολόγων. Ὁ W. Stern λ.χ. λέγει τὰ ἑξῆς: ¹ «Τὸ κύριον

1 Probleme der Schülersauslese 1926.

είναι οὐχί ἡ ἰδιοφυΐα, ἣν ἔχει τις, ἀλλὰ τὸ καθήκον, τὸ ὁποῖον πηγάζει ἐξ αὐτῆς δι' αὐτόν, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκπληροῖ αὐτό. Ὅθεν ἡ πνευματικὴ δεξιότης γίνεται ἠθικὴ μόνον, ἔαν ἔχη τις τὴν βούλησιν νὰ μεταβάλλῃ τὰς ἐν αὐτῇ λαυθανούσας δυνατὰς ἀξίας εἰς πραγματικὰς καὶ ἔαν ἔχη τὰς εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀναγκαίαις ἀρετὰς, τὴν καρτερίαν δηλαδὴ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ καὶ πειθαρχεῖν εἰς ἑαυτόν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης».

Ὅρθως δὲ καὶ ὁ σεβαστὸς μοι καθηγητὴς κύριος Ν. Ἐξαρχόπουλος παρατηρεῖ, ὅτι «δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ θεωρῆται ὡς ἀποκλειστικὸν μέσον πρὸς διάγνωσιν τῶν ψυχικῶν ἰδιορρυθμιῶν τῶν παιδῶν ἡ διὰ τοῦ πειράματος ἐξέτασις... Ἡ παραδεδεγμένη σήμερον γνώμη εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιῶνται πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ αἱ ἐντυπώσεις καὶ κρίσεις, ἅς ἐξ ἀμέσου παρατηρήσεως σχηματίζει ὁ διδάσκαλος κατὰ τὸν χρόνον τῆς μετὰ τῶν μαθητῶν ἀναστροφῆς του περὶ τῶν νοητικῶν ἰδιοτήτων, τῶν κλίσεων, τῶν διαφερόντων, τοῦ χαρακτήρος αὐτῶν. Ἄλλαις λέξεσι, πρὸς σχηματισμὸν ἀκριβοῦς εἰκόνας τῆς προσωπικότητος ἀπαιτεῖται συνδυασμὸς τοῦ πειράματος καὶ τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως. Τὰ πορίσματα τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν νὰ συνδυάζωνται πρὸς τὰ πορίσματα τῶν παρατηρήσεων τοῦ διδασκάλου, νὰ συγκρίνωνται καὶ ὑφίστανται ἀμοιβαῖον ἔλεγχον καὶ συμπλήρωσιν». ¹ Ὅρθως δ' ἀπαιτεῖ οὐχί τυχαίαν τινά, ἀλλὰ συστηματικὴν, ἐξ ὠρισμένων ἀρχῶν ὀρμωμένην καὶ εἰς ὠρισμένους σκοποὺς ἀποβλέπουσαν ψυχολογικὴν παρατήρησιν. Καὶ λόγον εὐρύν δὲ καὶ ἀκριβῆ περὶ τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ περὶ τῶν παρατηρητέων ἰδιοτήτων καὶ ἀριστα ἐπεξεργασμένον δελτίον ἀτομικότητος παρέχει.

Εἰς ταῦτα δὲ δυνάμεθα συνοψίζοντες ἅμα τὰ λεχθέντα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ πειραματικὴ μέθοδος καθ' ἑαυτὴν βοηθεῖ εἰς τὴν

1. Ἡ ψυχογραφία ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τὸ δελτίον ἀτομικότητος, 1928, σελ. 5.

εὔρεσιν τῆς κλίσεως μᾶλλον ἀρνητικῶς παρά θετικῶς· μᾶς λέγει δηλαδή πολλάκις, ὅτι αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἢ ἰδιότης δὲν ὑπάρχει ἢ ὑπάρχει ἀτελῶς ἀνεπτυγμένη παρά τῶ ἐξεταζομένῳ· ἐπομένως ἀποτρέπει ἀπὸ τοῦ ἀπαιτοῦντος τὴν ἰδιότητα ταύτην ἐπαγγέλματος, ἐκτός ἕαν, ὡς προείπομεν, βαθύτερα ψυχολογικὴ ἔρευνα καταδείξῃ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἀπλῶς κεκωλυμένην ὑπ' ἀσυνειδήτων παραγόντων. Θετικῶς ὁμως ἡ πειραματικὴ μέθοδος δὲν δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι, ἐπειδὴ τις ἔχει ταύτην τὴν ἰδιότητα, εἶναι ἐν γένει ἰκανὸς εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο· διότι μία ἢ καὶ πλείονες ἰδιότητες πολλάκις εἶναι πρόσφοροι πρὸς πλείονα τοῦ ἐνὸς ἐπαγγέλματα· διότι εἶναι ἐνδεχόμενον ἄλλα βαθύτερα καὶ σπουδαιότερα ἰδιότητες νὰ συνιστῶσιν τοιαύτην τὴν ὅλην ψυχὴν, ὥστε αὐτὴ νὰ ἀποστρέφεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, καίτοι κατεδείχθησαν μία ἢ καὶ περισσότεραι ἰδιότητες κατάλληλοι εἰς αὐτό· εἶναι δὲ συνήθως αἱ τοιαῦται σημαντικώτεροι ἰδιότητες ἀπρόσιτοι εἰς τὸ πείραμα. Περὶ αὐτῶν ὁμως σαφῶς δύναται νὰ μαρτυρήσῃ μόνον ὁ πραγματικὸς βίος.

Διὰ τοῦτο ὀρθῶς συνιστᾶται πρὸς τῶ πειράματι καὶ ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησις αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς τοῦ παθός, τῆς ἐν τῶ σχολείῳ καὶ τῆς ἔξω αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν περατωσάντων τὴν σχολικὴν φοίτησιν ὀρθῶς συνιστᾶται δοκιμαστικὴ ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἐμπείρων ψυχολόγων ἀσκήσεις τοῦ οἰκείου ἐπαγγέλματος.

Ἄλλ' οὔτε τὸ πείραμα καθ' ἑαυτὸ οὔτε ἡ συστηματικὴ παρατήρησις καθ' ἑαυτὴν οὔτε ἀμφότερα ὁμοῦ εἶναι ἐντελῶς ἐπαρκῆ εἰς τὴν ἀσφαλῆ ἐξεύρεσιν τῆς ψυχικῆς συστάσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν καθοδήγησιν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκλογὴν εἰδικωτέρας τινὸς σχολῆς πρὸς περαιτέρω παιδευσιν ἢ ἐπαγγέλματος τινος. Ἀναγκαῖον βοήθημα τοῦ ἐρευνῶντος διὰ τοῦ πειράματος καὶ τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως εἶναι γνώσεις χαρακτηρισολογικαί. Ἄνευ τούτων εἶναι δυσχερέστατον ὁ διδάσκαλος ἢ ἄλλος τις τὸ ἔργον τοῦ καθοδηγοῦντος εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος τινος ἀσκῶν νὰ διαγνώσῃ μετ' ἐπαρκοῦς ἐπιτυχίας

τὴν πραγματικὴν κλίσιν τοῦ παιδός, τοῦ ἐφήβου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐνηλίκου. Πάντα τὰ παρατηρήματα παραμένουν ἀσυσχέτιστα πρὸς ἄλληλα καὶ ἀσύνδετα, ἐὰν μὴ ἔχη τις γνῶσιν τῶν γενικωτέρων χαρακτηρῶν, τῶν τύπων, εἰς οὓς δύνανται νὰ διακριθῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τινος κ υ ρ ί α ς ψυχολογικῆς ἀπόψεως κρινόμενοι. Ἡ χαρακτηρολογία ἐξετάζει τὸν ψυχικὸν βίον ὡς ὁλότητα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκάστη ἰδιότης τὸ μὲν συντελεεῖ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν (ἢ καὶ κώλυσιν, ἂν αὕτη εἶναι κωλυμένη) αὐτῆς, τὸ δὲ καὶ αὐτὴ διασώζεται καὶ προάγεται (ἢ κωλύεται) διὰ τῆς ὁλότητος· ἡ χαρακτηρολογία ἐξετάζει οὐχὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλὰ κατὰ τὴν βαθυτέραν αὐτῶν ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ ἔνωσιν εἰς ὅλον τι ἀδιάλυτον τὰς ἀνθρωπίνους ἰδιότητας. Μόνον δὲ τοιαύτη ἐξέτασις δύνανται νὰ παράσχῃ εἰκόνα τῆς ψυχικῆς συστάσεως τοῦ ἐξεταζομένου μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκριβῆ. Μόνον χαρακτηρολογικαὶ γνώσεις δύνανται νὰ βοηθήσουν εἰς ἐπιτυχῆ γενικὸν χαρακτηρισμὸν, συνδέοντα ὀργανικῶς τὰς ἐπὶ μέρους ἰδιότητας καὶ ἐπομένως παρέχοντα πολλὰς ἐλπίδας, ὅτι αἱ συμβουλαὶ τοῦ ἐξετάζοντος δύνανται κατὰ μεγάλην πιθανότητα νὰ εἶναι ὀρθαί. Πασῶν δὲ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστοτέρων χαρακτηρολογικῶν ἐργασιῶν σημαντικώταται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς κλίσεως καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ τοῦ Κρέτσεμερ καὶ ἡ τοῦ Γιούγκ. Ὁρμώμεναι ἀμφοτέραι ἐκ πλουσιωτάτης καὶ μετὰ μεγάλης ἐμβριθείας ἐξηκριβωμένης ἐμπειρίας, ὁμοῦ λαμβανόμεναι, ἀποβαίνουν αἱ πληρέστεραι καὶ βαθυνούστεραι καὶ πρὸς τὸν πραγματικὸν βίον ἀμεσώτερον πάσης ἄλλης συνδεδεμέναι.

Μέγα πλεονέκτημα αὐτῶν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπομεν, εἶναι, ὅτι ἀφορμῶνται καὶ ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀσυνειδήτου ψυχικοῦ βίου (ἰδίᾳ ἢ τοῦ Γιούγκ), ἐνῶ π.χ. ἡ μὲν τοῦ Σπράγγερ ἀφορμᾶται μόνον ἀπὸ τοῦ συνειδητοῦ, αἱ δὲ τοῦ Φρόϊντ καὶ Ἄντλερ μόνον ἀπὸ τοῦ ἀσυνειδήτου. Μέγα ὡσαύτως πλεονέκτημα εἶναι, ὅτι ἡ τοῦ Γιούγκ διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὰς κυρίας ψυχικὰς λειτουργίας καὶ ὅτι οὐδεμίαν προκατάληψιν ἔχει ὑπὲρ τινος ἐξ αὐτῶν, ἐνῶ ἡ μὲν τοῦ Σπράγγερ διαιρεῖ ἀ-

πλῶς κατὰ τὰ παραγόμενα ἔργα ἀνευ βαθυτέρας ἐρεύνης τῶν κυρίων ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ δὲ τοῦ Φρόιντ καὶ "Αντλερ παράγουν τὰ πάντα ἢ ἐκ τῆς γενετησίου ὀρμῆς (Φρόιντ) ἢ ἐκ τῆς τῆς αὐτοσυντηρησίας ("Αντλερ). Ἀξιόλογον δὲ πρὸς τούτοις πλεονέκτημα τῆς διδασκαλίας τοῦ Κρέτσμερ εἶναι ἡ διάκρισις καὶ σωματικῶν τύπων καὶ ἡ συσχέτισις αὐτῶν πρὸς τοὺς ψυχικούς.

Αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Κρέτσμερ καὶ Γιούγκ καταδεικνύουν σαφῶς τὸν τρόπον τῆς παρατηρήσεως καὶ τὸν τρόπον τῆς βαθυτέρας ἐπεξεργασίας τῶν παρατηρημάτων, τῶν καθ' οἷαν δὴπατε μέθοδον συναγομένων.

Ἄκριβέστερον οἱ διδάσκαλοι καὶ πάντες, ὅσοι ζητοῦν τὴν κλίσιν τινὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ των, τὰς ἐξῆς ἔχουν νὰ ἀποκομίσουν ὠφελείας ἐκ τῆς γνώσεως τῶν χαρακτηριστικῶν ἐργασιῶν τοῦ Κρέτσμερ καὶ Γιούγκ.

α) Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς στρέφουν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς κυρίας κατευθύνσεως τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐξεταζομένου, ἂν δηλαδὴ πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐνδοστρεφοῦς (σχιζοθύμου) ἢ μᾶλλον περὶ ἐξωστρεφοῦς (κυκλοθύμου).

β') Ἄνευ ματαίων ζητήσεων ἐν βαθεῖ σκότει, ἀνευ ματαίων περιπλανήσεων προβαίνουν ὡσαύτως ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς πρωτεύουσας ψυχικῆς λειτουργίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας· οὕτω δὲ καὶ τὸν γενικώτερον τύπον, εἰς ὃν ὑπάγεται ὁ ἐξεταζόμενος, καθορίζουν καὶ σαφῆ καὶ ἔλλογον χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ προσωπικὸν δύνανται νὰ κάμνουν, ὅπερ δυσχερέστατον ἀνευ τῆς ἐκ τῆς γνώσεως τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων ἐργασιῶν βοθηθείας.

γ) Οἱ τὴν κλίσιν ἐρευνῶντες δύνανται νὰ διαγινώσκουν, ἂν ὑπάρχη—σχετικὴ πάντοτε—ψυχικὴ ἰσορροπία, ἣτις προκύπτει ἐκ σχετικῆς ἁρμονίας τοῦ συνειδητοῦ πρὸς τὸν ἀσυνειδητον βίον. Ἐὰν δὲ παρατηρήτῃσι ἰσχυροτέρα τις ἀνωμαλία, ἣτις προέρχεται ἐξ ὑπερμέτρων ἀπωθήσεων, ἐὰν μὴ οἱ ἴδιοι δύνανται, παραπέμπουν εἰς τοὺς εἰδικούς ψυχολόγους ἢ ψυχιάτρους, ἵνα ἀνεύρωσιν τὰ ἀπωθημένα συμπλέγματα καὶ οὕτως

ἄρῳσι τὰ κωλύματα τῆς ὁμαλῆς ἀναπτύξεως. Ἐντεῦθεν δὲ προάγεται ἡ ἐξερεύνησις τῆς κλίσεως.

δ) Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀποβλέπουσι καὶ εἰς τὴν σωματικὴν διάπλασιν, ἥτις σπουδαῖον εἶναι βοήθημα εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῆς ψυχικῆς συστάσεως. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἔχοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι πρὸ τοῦ 18ου ἔτους σπανιωτέρον πῶς ἢ σωματικὴ διάπλασις παρέχει σαφῆ τὰ γνωρίσματα τοῦ τύπου, εἰς ὃν τις ἀνήκει, θὰ ἀποφεύγουν πρῶτους κρίσεις περὶ αὐτῆς καὶ ἐξ αὐτῆς μόνον ὀρμώμενοι νὰ κρίνουν καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς συστάσεως θὰ προβαίνουν δὲ μετὰ περισσώτερας προσοχῆς εἰς τὴν διάγνωσιν αὐτῆς ταύτης τῆς ψυχικῆς συστάσεως καθ' ἑαυτήν. Ἐχοντες δὲ πρὸς τούτοις ὑπ' ὄψει τὰ περὶ τῆς διασταυρώσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν ἀρχικῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν καταβολῶν διδάγματα οὐδέποτε θὰ ἀποτρέπωνται ἀπὸ τῆς ἀκριβεστέρως ψυχικῆς καί, εἰ δυνατόν, καὶ σωματικῆς ἐξετάσεως, ἥτις κατ' ἐξαιρέσειν πολλάκις παρέχει μείξεις ποικίλας, οἷον σχιζοθυμικῶν (ἐνδοστρεφῶν) ιδιοτήτων μετὰ σώματος μᾶλλον πυκνοῦ κ.τ.τ.

ε) Καὶ εἰς εἰδικὰς δὲ χαρακτηρολογικὰς πειράματικὰς ἐργασίας παρορμῶσιν αἱ τοῦ Κρέτσμερ καὶ Γιούγκ διδασκαλαί, ὡς κατέδειξεν ὁ Κρέτσμερ ἐν τῷ 13ῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Οὕτω π.χ. ὁ φάν ντέρ Χορστ, ἀφοῦ ἐξήτασε σωματικῶς 34 ὑγιεῖς, ἐξ ὧν 17 ἦσαν λεπτόσωμοι, οἱ δὲ ἕτεροι 17 πυκνοί, προέβαλεν εἰς αὐτοὺς πρὸς αὐτοδιαγνωσίαν τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα. Εἰσθε σιωπηροί, ὀλιγόλογοι, ἐντροπαλοί, εὐερέθιστοι, ἰδεολόγοι, ἔχετε τὴν ῥοπήν εἰς τὴν ἀφαίρεσιν καὶ ὄνειροπολίαν κ.τ.τ. (προεβλήθη δηλαδὴ μακρὸς κατάλογος τῶν οὐσιωδιστάτων ιδιοτήτων τοῦ χαρακτῆρος τῶν σχιζοθύμων)—ἢ εἰσθε: κοινωνικοί, καλόκαρδοι, εὐθυμολόγοι κλπ.» (αἱ ιδιότητες τοῦ χαρακτῆρος τῶν κυκλοθύμων). Ἐκ τῶν 24 οἱ μὲν 12, οἵτινες πάντες ἦσαν λεπτόσωμοι, διέγνωσαν ἑαυτοὺς κατὰ τὸν πρῶτον πίνακα, δηλαδὴ ὡς σχιζοθύμους, 17 δέ, ἐξ ὧν 16 πυκνοὶ καὶ 1 λεπτόσωμος, ἀπεκρίθησαν κατὰ τὸν δεῦτερον πίνακα, τὸν περιέχοντα τὰ γνωρίσματα τῶν κυκλοθύμων. Οἱ δὲ λοιποὶ 4 οὐδὲν ὠρισμένον ἀπεκρίθησαν. Ὅμοια πειράματα καὶ ἄλλοι

μαθηταί τοῦ Κρέτσερ ἐκάμαν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ μέσον ὄρον τὰ γνωρίσματα τοῦ κυκλοθύμου εἶναι ἐλκυστικώτερα, συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰ πειράματα ταῦτα νὰ ἐκλέγουν γνωρίσματα κυκλοθύμου καὶ σχιζοθύμου. Κατὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν δὲ κατ' ἰδίαν συζήτησιν ὁμολογοῦσι τοῦτο οὗτοι. Ἐνταῦθεν ἐξηγεῖται, διατὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πειράματι λεπτόσωμοί τινες προτιμήσαν γνωρίσματα κυκλοθύμου καὶ οὐχὶ σχιζοθύμου, ὡς ἀνέμενέ τις ἐκ τῶν προτέρων.

Περὶ τῶν χαρακτηρολογικῶν τούτων πειραμάτων πλείονα δύναται τις νὰ ἀναγνώσῃ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Κρέτσερ σελ. 178-198.

Συνοψίζομεν δι' ὀλίγων τὰ κατὰ τὰς μεθόδους τῆς εὐρέσεως τῶν κλίσεων καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μελλόντων νὰ ἀκολουθήσουν ἐπάγγελμά τι:

Εἰς τὴν εὐρεσιν τῶν κλίσεων ἀνάγκαῖα εἶναι: α) Ἐπιμελής τήρησις δελτίου ἀτομικότητος, οἷον τὸ τοῦ Ν. Ἐξαρχοπούλου. β) Ἡ γνῶσις τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν συστηματικῶν χαρακτηρολογικῶν ἐργασιῶν, οἷαι αἱ τοῦ Κρέτσερ καὶ Γιούγκ' διότι αὐταικαὶ κατευθύνουν τὴν παρατήρησιν καὶ ὁξύνουν τὴν παρατηρητικότητα καὶ καθοδηγοῦν εἰς τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων παρατηρημάτων, ὥστε ἐν τέλει νὰ προκύπτῃ ἔλλογος χαρακτηρισμὸς τοῦ ἐξεταζομένου, δυνάμενος κατὰ μεγάλην πιθανότητα νὰ ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνον τῆς τροπῆς εἰς τι ἐπάγγελμα ἕνεκα τῆς πειραματικῆς ἢ ἄλλως καταδειχθείσης ὑπάρξεως προσφόρου τινος εἰς αὐτὸ ἰδιότητος καθ' ἑαυτήν, ἐνῶ ἡ ὅλη ψυχικὴ σύστασις εἶναι ἀπρόσφορος· εἶναι δέ, ὡς ἐλέχθη, ὁ κίνδυνος οὗτος σπουδαῖος, διότι σημαίνει διαταραχὴν τῆς ψυχικῆς ἁρμονίας ἢ ἄστοχος ἐκλογή ἐπαγγέλματος. γ) Πειραματικὴ ἐξέτασις τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων, οἷον τῶν αἰσθήσεων, τῆς ἀφαιρετικῆς δυνάμεως κλπ. ἡ δὲ διὰ ψυχολογικῶν κριτηρίων ἐξέτασις καλὸν εἶναι νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει τὰς περὶ ψυχολογικῶν τύπων διδασκαλίαν, ἵνα κατὰ προτίμησιν κατασκευάζῃ ταῦτα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐκάστου τύπου γνωρισμάτων καὶ δὴ ὅταν ὁ ἐξεταζόμενος ὑπερέβῃ τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ

έπομένως είναι ίκανώς προηγμένη ή ίκανότης περί τήν αὐτο-
 παρατηρησίαν. δ) Προκειμένου περί μαθητῶν σχολείων τῆς
 μέσης ἐκπαιδεύσεως, καλόν εἶναι νά διδάσκωνται οὗτοι εἰς τὰς
 τελευταίας τάξεις τὰ κύρια πορίσματα τῶν χαρακτηρολογικῶν
 ἐργασιῶν, ἵνα ἀναπτύσσουν τήν αὐτοπαρατηρησίαν καί οὐ-
 τως ὑποβοηθοῦν τὸ ἔργον τοῦ ἐρευνῶντος τήν κλίσιν αὐτῶν.
 ε') Ἐάν πρόκειται περί προσώπων ἐτοιμῶν νά ἐπιδοθοῦν εἰς τι
 ἐπάγγελμα, ὁ ἐξετάζων ὀφείλει νά ἔχη ὑπ' ὄψει πάντα τὰ μέ-
 χρι τοῦδε ὑπ' ἄλλων τυχόν συλλεγέντα παρατηρήματα καί
 πρὸς ἀσφαλεστέραν κρίσιν νά δοκιμάζη αὐτὸν ἐπὶ τινα χρόνον
 ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἀσκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος. στ) Γνώσις τῶν
 κυρίων ἰδιοτήτων, αἵτινες ἀπαιτοῦνται εἰς τήν ἐπιτυχῆ ἀσκη-
 σιν τοῦ ἐπαγγέλματος, περί οὗ ἐκάστοτε πρόκειται, ἢ τοῦλά-
 χιστον τῆς γενικωτέρας ομάδος, εἰς ἣν τὸ ἐπὶ μέρος ἐπάγγελμα
 ὑπάγεται μετ' ἄλλων ὁμοειδῶν.

Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται, ὅτι δέν εἶναι εὐκόλος ἡ εὐ-
 ρεσις τῆς βαθυτέρας, τῆς πραγματικῆς κλίσεως· διὰ δέ τοῦτο
 ὁ συμβουλευὼν πρέπει νά εἶναι πολὺ ἐπιφυλακτικός, ἐάν μά-
 λιστα δέν ἐκπληροῦνται πάντες οἱ ἀνωτέρω παρατιθέμενοι
 ὅροι τῆς ἐρεύνης.

Ἡ δυσκολία αὕτη καταφαίνεται ἔτι μᾶλλον καί ἐκ τοῦ γεγο-
 νότος, ὅτι ὑπάρχουν ἐπαγγέλματα, αἵτινα ἀσκοῦνται ἐπιτυ-
 χέστερον, ἂν συνεργάζωνται ἀντιθέτων τύπων πρόσωπα·
 διότι ταῦτα συμπληροῦσιν ἄλληλα. Οὕτω λ.χ. μεγάλαι οἰκο-
 νομικαὶ ἐπιχειρήσεις θαυμασίως προάγονται, ἐάν τὸν ἐξωστρε-
 φῆ τὸν ἔχοντα ἰσχυράν ἐνορατικότητα καί ἐπομένως συλλαμ-
 βάνοντα εὐκόλως σχέδια νέων ἐπιχειρήσεων, αἵτινα ὁμοίως οὗτος
 ἀφίνει ἡμιτελῆ, συμπληροῖ ἐνδοστρεφῆς ἰσχυράν διάνοιαν ἔχων,
 ὅστις μελετᾷ βαθέως ἐκάστην νέαν ἐπιχείρησιν καί φέρει αὐτήν
 εἰς πέρας· ὡσαύτως τὸ εὐπροσῆγορον τοῦ ἐξωστρεφοῦς πρὸς
 τοὺς πελάτας εἶναι ἀναγκαῖος ὁρος προαγωγῆς τῆς ἐπιχειρή-
 σεως, ὡς ἡ ἀπομόνωσις τοῦ ἐνδοστρεφοῦς συνεταίρου εἰς τὸ
 γραφεῖον καί ἡ λεπτομερῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐξέτασις καί παρακολού-
 θησις τῶν ἐπιχειρήσεων. Θαυμασίως συμπληροῖ τὸν βαθὺν

ένδοστρεφῆ ἐπιστήμονα βοηθός δεινός περί τήν συλλογήν συγκεκριμένης ἐμπειρίας εἴτε διὰ τοῦ πειράματος εἴτε κατ' ἄλλον τρόπον οἶονδῆποτε.

Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων βλέπομεν, ὅτι πολλάκις οὕτω πολλοί εἶναι οἱ ὑποκειμενικοὶ ὅροι τῆς ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος τινος, ὥστε ἐν τῇ πραγματικότητι ὑπ' οὐδενός προσώπου μόνου νά ἐκπληροῦνται πάντες, ἀλλ' ὑπό περισσοτέρων ἐχόντων διάφορον, μᾶλλον δέ ἀντίθετον τήν ψυχικήν κατασκευήν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ βεβαίως ὀφείλει τις νά συμβουλεύῃ ἔχων ὑπ' ὄψει, ἐάν μὲν πρόκειται περί ἑνός μόνου προσώπου, ἐάν τοῦτο ἔχη τὰς πλείονας τῶν ἰδιοτήτων, αἴτινες ἀπαιτοῦνται ὑπό τοῦ ἐπαγγέλματος· ἐάν δέ περί πλειόνων, ἂν ταῦτα εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἢ ἀντιθέτου τύπου. Καί θετικῶς μὲν συμβουλεύει, ὡς εἰκός, ἐάν οὗτοι εἶναι ἀντιθέτων χαρακτήρων, οἵτινες συμπληροῦσιν ἀλλήλους· τοὺς δέ ἔχοντας πολὺ ὁμοιον χαρακτήρα ἀποτρέπει ἀπὸ τῆς συνεργασίας.

δ) Ἡ παιδαγωγικὴ ἐν γένει σημασία τῆς Χαρακτηρολογίας.

Νομίζομεν, ὅτι τὰ λεχθέντα ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πείθουν περί τῆς παιδαγωγικῆς σημασίας τῆς χαρακτηρολογίας ἐν γένει. Πείθουν δέ ἴσως προσέτι, ὅτι καί κατὰ τήν παιδαγωγικήν σημασίαν ὑπερέχουν αἱ περί χαρακτήρων διδασκαλίαι αἱ ἀφορμώμεναι ἀπὸ τῆς ψυχιατρικῆς τῶν διδασκαλιῶν, αἴτινες ἀφορμῶνται ἐκ μόνης τῆς ἐρεύνης τῶν ὑγιῶν. Αἰτία δέ τούτου εἶναι, ὅτι αἱ ψυχικαὶ νόσοι εἶναι πειράματα ἐξαιρέτου σπουδαιότητος, τὰ ὅποια παρέχει αὐτῇ ἡ φύσις τοιαῦτά, ὥστε γεγονότα ἐν τῷ ὁμαλῷ βίῳ λίαν σκοτεινὰ καὶ ἀσαφῆ, ἐν αὐτοῖς ἐκδηλοῦνται λαμπρότατα. Καί λαμβάνουν ὑπ' ὄψει οἱ χαρακτηρολόγοι ψυχίατροι τοὺς τε ὑγιεῖς καὶ τοὺς νοσοῦντας, ὥστε ἀφορμῶνται ἀπὸ πληρεστέρας ἐμπειρίας.

Καθὼς ἡ ὑγιεινὴ διδάσκει περί τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὀφείλει νά περιποιηθῆται τις τὸ σῶμα, ἵνα διατηρῆ αὐτὸ ὑγιές καὶ προ-

ἀγῆ ὁμαλῶς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ παιδαγωγικὴ, ὡς ἐπιμελουμένη περὶ τῆς ὑγείας τῆς ψυχῆς, δύναται νὰ κληθῆ οἶονεὶ ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς καὶ δὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνηλίκου ἀνθρώπου. Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἡ ὑγιεινὴ τοῦ σώματος προέκυψε καὶ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ὑγιαίνοντος καὶ ἐκ τῆς τῶν πασχόντων, ἐκ τῆς παθολογίας δηλαδὴ, οὕτω καὶ ἡ ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς, ἡ παιδαγωγικὴ δηλαδὴ, εἶναι ἀδύνατον νὰ διδάσκη ἐν παντὶ τὰ ὀρθά, ἐὰν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ ὁμαλοῦ ψυχικοῦ βίου. Καθὼς δὲ ἡ παθολογία ἀπέβη ὁ κυριώτερος παράγων τῆς ὑγιεινῆς, οὕτω καὶ ἡ ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς προελθοῦσα ψυχολογία, ὡς ἐκ πολλῶν εἰκάζομεν, θὰ παράσχη τὰ σπουδαιότατα τῶν πρακτικῶν παιδαγωγικῶν διδασκαλιῶν· διότι, ἐπαναλαμβάνομεν, πλὴν ἄλλων μελετᾶ καὶ τὰ ἀριστα τῶν πειραμάτων, τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως δηλαδὴ δεδομένα. Τῆς περὶ τῆς σημασίας, ἣν ἔχει ἡ ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς προερχομένη ψυχολογία, ἰσχυρίσεως ἡμῶν τεκμήριον εἶναι, ὡς νομίζομεν, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τῆς ψυχολογίας ἐν γένει, καὶ τῆς τοῦ ὁμαλοῦ καὶ τῆς τοῦ ἀνωμάλου ψυχικοῦ βίου, ἰδρυταὶ καὶ σπουδαιότατοι θεράποντες σήμερον ἐγένοντο ἰατροί. Ἡ δὲ ψυχολογία αὕτη ἀποβαίνει σήμερον οὐχὶ ἀπλῶς ψυχολογία τοῦ νοσοῦντος, ὡς ἀτόπως τινὲς νομίζουν, ἀλλὰ ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει.

Ἡ παιδαγωγικὴ, ἐπιστήμη ἐξηρτημένη κυρίως ἀπὸ τῆς ψυχολογίας, ὀφείλει νὰ μὴ ἀγνοῇ πλεον τὴν ψυχολογίαν, ἣν ἐδημιούργησεν ἡ ψυχιατρικὴ.

Διὰ τῆς ἐκθέσεως ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πορισμάτων τινῶν παιδαγωγικῶν ἐκ τῶν δυναμένων νὰ συναχθῶσιν ἐκ τῶν περὶ ψυχολογικῶν τύπων διδασκαλιῶν τῶν ψυχιάτρων Γιούγκ καὶ Κρέτσεμπερ προσεπαθήσαμεν νὰ καταδείξωμεν τὴν ἀνάγκην τῆς σπουδῆς τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν ὑπὸ τῶν παιδαγωγούντων.

Δι' ὧν δὲ ἐκθέτομεν ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ προτιθέμεθα νὰ καταδείξωμεν ἐν μικρῷ, ὅτι καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ κοινωνιολογία καὶ πᾶσαι αἱ καλούμεναι πνευματικαὶ ἐπιστήμαι εἶναι

άδύνατον νά προαχθούν εἰς ἐπιστήμας ἰσοτίμους πρὸς τὰς φυσικάς, ἐὰν μὴ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς ψυχολογίας, εἰς ἣν, ὡς πολλοῦ εἶπομεν, σημαντικωτάτην συμβολὴν παρέχει ἡ ψυχιατρική. Ὅτι δὲ βεβαίως καὶ αὐταί, ψυχολογικῶς τὰ ὑποκείμενα αὐτῶν ἐρευνῶσαι, προάγουν καὶ τὴν ψυχολογίαν καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένην, εἶναι εὐνόητον, ἀφοῦ εἶναι μέρη ἢ ἐφαρμογαὶ αὐτῆς.